

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบทกำหนดโทษกรณีการซื้อขายสินค้าออนไลน์¹

กมลชนิต สารวุฒิปันธุ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบทกำหนดโทษกรณีการซื้อขายสินค้าออนไลน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิดทฤษฎี บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับการซื้อขายสินค้าออนไลน์ จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลายซึ่งในการใช้งานของอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเท่านั้นแต่อินเทอร์เน็ตยังเข้ามามีบทบาทในการทำธุรกรรม ระหว่างกันผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเกิดการค้าขายรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “พาณิชย์ทางอินเทอร์เน็ต” (e-commerce) ซึ่ง“พาณิชย์ทางอินเทอร์เน็ต” นี้เองปัจจุบันกำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่ทั้งผู้ขายและผู้ซื้อเพราะเข้าถึงง่าย สะดวกสบายในการเลือกซื้อสินค้าที่ง่าย รวดเร็ว ตัดปัญหาเรื่องของการเดินทางบางครั้งยังได้สินค้าที่มีราคาถูกกว่าท้องตลาดเนื่องจากร้านค้าออนไลน์ไม่มีต้นทุนในการเปิดร้านจากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าการซื้อสินค้าออนไลน์เป็นที่นิยมอย่างมาก และมีแนวโน้มที่จะเติบโตมากขึ้นเรื่อย ๆ ในทางกลับกันในขณะที่ธุรกิจออนไลน์เติบโตอย่างรวดเร็วนั้นก็ก็มีปัญหาเกิดขึ้นจากธุรกิจออนไลน์มากมายเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการได้รับสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ หรือคุณภาพต่ำกว่าที่โฆษณาขายไว้ทางออนไลน์ได้สินค้าไม่ตรงกับที่สั่งซื้อ หรือไม่ตรงกับความต้องการรวมไปถึงการโฆษณาเกินจริงหลอกลวงผู้บริโภคผู้บริโภคชำระเงินแล้วแต่ไม่ได้รับสินค้าที่สั่งซื้อหรือบางครั้งถูกยกเลิกบริการและไม่สามารถติดตามขอเงินคืนได้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องเห็นได้ว่าเห็นได้ว่าเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นล้วนเป็นกฎหมายที่มีมาก่อนที่เทคโนโลยีจะก้าวหน้าอย่างเช่นในปัจจุบัน ทั้งกฎหมายยังมาก่อนที่การขายสินค้าออนไลน์จะแพร่หลาย จึงเป็นทำให้เห็นว่ากฎหมายดังกล่าวนั้นยังไม่มีคามเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของการซื้อขายสินค้าออนไลน์ได้ และแม้จะมีความพยายามแก้กฎหมายหลายครั้งหลายหนก็ตามแต่ก็เห็นได้ว่าหาไม่มีผลให้ปัญหาดังกล่าวหมดไปแต่อย่างใดไม่ ทั้งจากการศึกษายังพบว่าในส่วนของบทลงโทษที่มีนั้นยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ประกอบการเกรงกลัวต่อการกระทำความผิดได้ ทั้งการดำเนินคดีที่ยุ่งยาก เสียเวลา และเสียค่าใช้จ่าย ดังนั้น เห็นได้ว่าการซื้อขายสินค้าออนไลน์นั้นเป็นเรื่องที่มีปัญหาที่เกี่ยวข้องหลาย

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่องปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบทกำหนดโทษกรณีการซื้อขายสินค้าออนไลน์ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์พิมพ์ใจ รื่นเรืองและคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐสันตาสว่าง และ รองศาสตราจารย์อรรณพ พจนานุรัตน์

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต(สาขาวิชานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตรมหาบัณฑิต จังหวัดเชียงใหม่) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประการด้วยกันโดยการศึกษาอิสระนี้มุ่งทำการศึกษาในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับบทกำหนดโทษกรณีการซื้อขายสินค้าออนไลน์โดยแบ่งประเด็นปัญหาได้ ดังนี้

ประเด็นปัญหาที่หนึ่งปัญหาบทกำหนดโทษเกี่ยวกับการจดทะเบียนของผู้ขายออนไลน์ ในเรื่องของการจดทะเบียนของผู้ขายออนไลน์นี้ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ. 2499 บัญญัติไว้ในมาตรา 11 ว่าร้านค้าออนไลน์ที่มีการ “ซื้อขาย” ผ่านระบบออนไลน์ “จำเป็น” ต้องจดทะเบียนพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ขายผ่านเว็บไซต์ก็ตาม โดยผู้ประกอบการจะต้องมาจดทะเบียนพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ที่ กรมพัฒนาธุรกิจการค้ากระทรวงพาณิชย์

จากการทำการศึกษาพบว่าแม้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนดให้ผู้ประกอบการกิจการค้าหรือทำธุรกิจการค้าขายออนไลน์ทางอินเทอร์เน็ตต้องทำการจดทะเบียนให้ถูกต้องหาไม่แล้วจะมีความผิดและมีโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่ามีย่านค้าจำนวนมากที่ไม่ไปดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมายดังกล่าวทั้งนี้เนื่องจากในเรื่องดังกล่าวนี้เองเห็นได้ว่าไม่มีหน่วยงานในการตรวจสอบอย่างจริงจัง จะมีเพียงหน่วยงานที่คอยรับเรื่องร้องทุกข์เมื่อเกิดกรณีปัญหาเกิดขึ้นแล้วเท่านั้นทั้งหากพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ผู้ศึกษาได้กล่าวมาในข้างต้นยังเห็นได้ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นบัญญัติโทษโทษที่กฎหมายกำหนดไว้ในลักษณะที่เบาบาง ซึ่งในเรื่องของโทษสถานเบาที่ผู้ศึกษาเห็นว่าส่งผลให้ผู้ประกอบการไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษแห่งกฎหมายดังกล่าว อีกทั้งนั้นหากผู้ประกอบการใดถูกจับหรือถูกดำเนินคดีก็เห็นได้ว่าการลงโทษตามกฎหมายนั้นยังมีขั้นตอนที่ให้ผู้สามารถเจรจาไกล่เกลี่ยและขอความกันได้อีกด้วย

ประเด็นปัญหาที่สองปัญหาบทกำหนดโทษเกี่ยวกับเจ้าของเว็บไซต์ที่มีการขายสินค้าผ่านทางเว็บไซต์จากการศึกษาของผู้ศึกษาพบว่าในปัจจุบันนั้นการหลอกลวงขายของทางสื่อออนไลน์นั้นเกิดขึ้นทุกวันและมีผู้เสียหายจำนวนมากซึ่งบ่อยครั้งหรือส่วนใหญ่ของการกระทำผิดนั้นไม่สามารถตามตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ บางส่วนตามตัวมาได้แต่ไม่สามารถได้รับค่าเสียหายได้ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่กฎหมายให้ความสำคัญคุ้มครองผู้บริโภคในด้านต่างๆ อยู่มาแต่ด้วยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคนั้นไม่ได้คุ้มครองเฉพาะเจาะจงลงไปในการทำธุรกรรมทาง อิเล็กทรอนิกส์บนอินเทอร์เน็ต และส่วนกฎหมายด้านธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ คุ้มครองผู้บริโภคเต็มที่ แต่กลับเป็นการคุ้มครองการทำธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ โดยรวมเท่านั้น ทั้งจากการศึกษาพบอีกว่ายังไม่มีความหมายที่มีบทบัญญัติกำหนดให้เจ้าของเว็บไซต์ผู้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายต้องมีความผิดหรือมีโทษหรือต้องทำการกรองผู้ให้บริการเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวทั้งที่เว็บไซต์ผู้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายควรมีหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ขาย แหล่งที่มา สินค้ามีจริงหรือไม่ สินค้าตรงตามรูปหรือไม่ ผู้ขายมีตัวตนจริงหรือไม่ ผู้ขายจดทะเบียนกับทางสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคแล้วหรือไม่ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่เจ้าของเว็บไซต์สามารถกำหนดขึ้นและสามารถทำได้โดยง่าย ทั้งนี้เพื่อที่เมื่อมีกรณี

ปัญหาเกิดขึ้นจะได้ทราบข้อมูลเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากรณีดังกล่าวเจ้าของเว็บไซต์ควรจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วยเช่นกัน เพราะเป็นสื่อกลางในการซื้อขายนอกจากนั้นแล้วยังได้ประโยชน์จากการให้บริการเว็บไซต์เพื่อขายของและบริการด้วย

ประเด็นปัญหาที่สามปัญหาบทกำหนดโทษของการคุ้มครองผู้บริโภคด้วยการโฆษณา เรื่องของการโฆษณานั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของสังคมบริโภค เพื่อการขายสินค้าและบริการ การโฆษณา คือ การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริโภค แต่ในปัจจุบันกลับมีการใช้โฆษณาไปในทางที่ไม่ชอบ กล่าวคือ มีการใช้โฆษณาไปในทางหลอกลวงและจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันมีปัญหาของการโฆษณาเกินจริงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบันซึ่งนำไปสู่ผลของความเสียหายและเกิดความเสียหายจำนวนมากซึ่งในเรื่องนี้เองเห็นได้ว่ามีหลายฝ่ายพยายามแก้ไขรวมไปถึงการบัญญัติกฎหมายในส่วนของการคุ้มครองผู้บริโภคในด้านการโฆษณา ไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แต่จากการศึกษาพบว่ากฎหมายไม่ได้บัญญัติในส่วนของการควบคุมเรื่องของการโฆษณาไว้อีกทั้งจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นเห็นได้ว่ามีเพียงข้อกำหนดให้แก้ไขข้อความหรือวิธีการในการโฆษณา ห้ามการใช้ข้อความบางอย่างที่ปรากฏในการโฆษณา ห้ามการโฆษณาหรือห้ามใช้วิธีการนั้นในการโฆษณา ให้โฆษณาเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดของผู้บริโภคที่อาจเกิดขึ้นแล้ว และให้คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณามีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้กระทำการโฆษณาพิสูจน์เพื่อแสดงความจริงได้ ซึ่งบทลงโทษที่ได้กล่าวมานั้นไม่สามารถเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้บริโภคได้ทั้งไม่สามารถทำให้เกิดความเกรงกลัวต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้แต่อย่างใด ซึ่งจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้เองส่งผลให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอย่างไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย

นอกจากปัญหาของการโฆษณาเกินจริงแล้ว อีกปัญหาที่พบได้บ่อยครั้งอีกปัญหาหนึ่ง คือ มีการส่งสินค้าตามที่ได้โฆษณา สินค้าเป็นไปตามที่ได้โฆษณาไว้แต่สินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องปรากฏอยู่ซึ่งพิสูจน์ไม่ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไรหรือเกิดขึ้นจากขั้นตอนการใดซึ่งในส่วนนี้เองเห็นได้ว่ามีกฎหมายบัญญัติไว้ก็เป็นการบัญญัติไว้ในทางแพ่งเท่านั้น ซึ่งกรณีนี้เห็นว่าผู้บริโภคก็มีอำนาจในการต่อร่อนน้อยกว่า ผู้ประกอบธุรกิจและในการดำเนินการทางศาลนั้นเป็นเรื่องที่เสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายอย่างมาก ทั้งหลายครั้งพบว่าค่าเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นจำนวนความเสียหายไม่มากไม่คุ้มค่าต่อการดำเนินการหรือฟ้องร้องทำให้หลายกรณีผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายเลือกที่จะไม่ดำเนินการใด ๆ ซึ่งในส่วนนี้เองส่งผลให้ผู้กระทำความผิดได้ใจและกระทำความผิดขึ้นซ้ำ ๆ อีก

จากการศึกษาข้อกฎหมาย การวิเคราะห์ถึงปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นล้วนเกิดขึ้นจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ยังไม่มีความเหมาะสม ทั้งไม่เพียงพอต่อการบังคับใช้ให้เกิดประโยชน์ตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมายได้ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่ากฎหมายต่าง ๆ ควรได้รับการแก้ไข ดังนี้

ปัญหาการจดทะเบียนของผู้ขายออนไลน์ ในเรื่องของการจดทะเบียนออนไลน์นั้นเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ. 2499 เนื่องจากเป็นบทบัญญัติโทษที่ต่ำทำให้ไม่เกิดความเกรงกลัวทั้ง การบัญญัติไปครอบคลุมถึงการค้าออนไลน์ทุกประเภท ดังนั้นควรมีการแก้ไขเป็น “ระวางโทษปรับตั้งแต่ สองหมื่นถึงสองแสนบาท และในกรณีตาม (1) อันเป็นความผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกวันละไม่เกินหนึ่ง หมื่นบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

นอกจากโทษจำและปรับตามวรรคก่อนแล้ว ให้ผู้ประกอบการไม่ว่าจะเป็นผู้ขายหรือผู้เป็นสื่อกลาง ให้นำบุคคลอื่นมาใช้ชื่อของตนในการประกอบธุรกิจนั้น ต้องมีการเรียกเก็บเงินประกันความเสียหายไว้ตาม จำนวนทุนทรัพย์และขนาดของธุรกิจนั้น ๆ ด้วย”

ปัญหาความรับผิดชอบของเจ้าของเว็บไซต์ในเรื่องนี้เองผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการแก้ไขประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่องให้ผู้ประกอบพาณิชย์ก็ต้องจดทะเบียนพาณิชย์ (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2553 ให้แก้ไขเพิ่มเติม หลักเกณฑ์และเพิ่มโทษดังนี้

(3) การซื้อขายสินค้าหรือบริการ โดยวิธีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบเครือข่าย อินเทอร์เน็ต โดยครอบคลุมไปถึงการซื้อขาย สินค้าหรือบริการในสื่อออนไลน์ พาณิชย์ออนไลน์และกิจการ ที่คล้ายคลึงหรือมีวัตถุประสงค์ในการค้าขายผ่านระบบออนไลน์หรือให้บุคคลอื่นใช้ชื่อของตนในการค้า ขายออนไลน์

(4) การบริการอินเทอร์เน็ต ให้รวมไปถึงการให้บริการอินเทอร์เน็ตและการกรองผู้ใช้ อินเทอร์เน็ตโดยให้มีการตรวจสอบการขออนุญาตและการขอจดทะเบียนพาณิชย์ก่อนอนุญาตให้เข้าใช้ บริการอินเทอร์เน็ตเพื่อการค้า

(5) การให้เข้าพื้นที่ของเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย ในการเข้าพื้นที่เครือข่ายนี้เองหาก ประสงค์จะทำการค้าขายหรือประกอบกิจการพาณิชย์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตต้องมีการแสดงหลักฐานที่ได้ ดำเนินการจดทะเบียนตามกฎหมายแล้วก่อนให้มีการเข้าพื้นที่ของเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย

(6) การบริการเป็นตลาดกลางในการซื้อขายสินค้าหรือบริการ โดยวิธีใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ผู้ขอเข้าใช้บริการต้องมีการแสดงตัวอย่างชัดเจนทั้งต้องดำเนินการตาม กฎหมายอย่างครบถ้วนแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบและทราบถึงตัวผู้ขอเข้าใช้บริการแต่ละราย

วรรค 2 ให้เจ้าของเว็บไซต์ต้องวางเงินประกันความเสียหายที่เกิดจากกรณีที่ไม่ปฏิบัติตาม กฎหมายและให้มีความรับผิดชอบร่วมกับผู้ประกอบการพาณิชย์เมื่อเกิดความเสียหายด้วย ทั้งนี้ต้องมีการเรียก เก็บเงินประกันความเสียหายไว้ตามจำนวนทุนทรัพย์และขนาดของธุรกิจนั้น ๆ ด้วย

วรรค 3 ผู้ฝ่าฝืนมีความผิดต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงสองแสนบาท และในกรณี อันเป็นความผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกวันละไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัตินี้”

ปัญหาการคุ้มครองผู้บริโภคด้วยการโฆษณาในเรื่องนี้เองผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์และเพิ่มโทษ

“(4) ให้โฆษณาเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดของผู้บริโภคที่อาจเกิดขึ้นแล้วตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณากำหนด

ในการออกคำสั่งตาม (4) ให้คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้บริโภคประกอบกับความสุจริตใจในการกระทำของผู้กระทำการโฆษณา

วรรค 3 ในกรณีของการโฆษณาเกิดจริงนั้นนอกจากจะต้องดำเนินการตามคำสั่งของคณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณาตามที่บัญญัติไว้ใน วรรค 1 แล้ว ให้มีบทลงโทษต่อบุคคลผู้โฆษณาเกินจริงโดยให้มีโทษปรับปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงสองแสนบาท และในกรณีอันเป็นความผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกวันละไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

วรรค 4 ให้นำความแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 472 และมาตรา 473 ในเรื่องสินค้าชำรุดบกพร่องมาบังคับใช้กับมาตรานี้ด้วย

มาตรา 28 ในกรณีที่คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณาไม่เหตุอันควรสงสัยว่า ข้อความใดที่ใช้ในการโฆษณาเป็นเท็จหรือเกินความจริงตามมาตรา 22 วรรคสอง (1) ให้คณะกรรมการว่าด้วยการโฆษณามีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้กระทำการโฆษณาพิสูจน์เพื่อแสดงความจริงได้

หากผู้กระทำการโฆษณาไม่สามารถพิสูจน์เพื่อแสดงความจริงได้ให้มีโทษจำคุกตั้งแต่ 3 เดือนถึง 2 ปีและให้มีโทษปรับปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงสองแสนบาท และในกรณีอันเป็นความผิดต่อเนื่องกัน ให้ปรับอีกวันละไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท จนกว่าจะได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้”

เอกสารอ้างอิง

เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และสุธี ศุภนิธย์. การคุ้มครองผู้บริโภคโครงการแผนแม่บทกระทรวงพาณิชย์ พ.ศ.

2540 – 2549. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2541.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปริศนา เพชรบูรณ์, “พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์กับสังคมไทย E-Commerce and

Thai Society,” *Pathumwan Academic Journal*, Vol. 3, No. 7, May - August 2013: 39 – 45

ปริศนา เพชรบูรณ์. “แนวทางในการพัฒนาพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในสังคมไทย.” วารสารวิชาการปทุมวัน 3., 7 ,พฤษภาคม - สิงหาคม 2556)